

delavstvo ustvarilo delovne pogoje, kakršnih ne uživa mezdni delavec nikjer drugje v kapitalističnem svetu.

Državljanske svoboščine, koalicijska pravica in neomejena sindikalna svoboda so trije stebri, na katerih sloni vsa moč francoskega delavstva. Kljub neizgrajeni in deloma tudi zaostali socialni zakonodaji mu nudijo učinkovitejšo in trajnejšo zaščito, kakor jo uživajo v mnogih drugih državah z moderno socialno zakonodajo delavci, oropani gornjih temeljnih demokratskih in delavskih pravic. Le-te si mora delavstvo najprej pridobiti, šele potem bo postala socialna zakonodaja učinkovita in se premaknila v svojem razvoju spet naprej. Francija je ravno v zadnjih dveh letih dala za to živ primer ...

KREFLOVA KMETIJA

DRAMA V TREH DEJANJIH – IVAN POTRČ

Li za (dobi oporo z županovim prihodom, se razgovori): Vsi smo se mučili, težko smo si odtrgovali denar, da smo ga izšolali, fant je trpel, študiral — nazadnje ga pa dobi takale kočarska frka v roke! Povemo ji, naj ga pusti — ne pomaga nič! Ustavljamo pošto — ona naprosi poštarja, da pušča pri Duhovci pisma. Posvarimo Duhovco — pa ji daje potuho Lebrovka. Presnete babe! In ona — ona pelje to svojo ‚ljubezen‘ kar naprej! Ti bomo že dali ‚ljubezen‘! Časi so pretrdi, za nas in fanta, da bi se ti tako igrala z njim. Še sanja se ti ne, prekilava si še, da bi vedela, kaj počenjaš! Ali eno vam povem: kdor se na našem živi, kdor jé pri naši skledi, bo tak, kakor bom jaz hotela, če noče, pa naj gre! (Togotna séde.)

(Ciglar pokimuje proti Mimiki.)

Mimika (ki pri taki kopici očitkov sploh ne pride do besede, si zakrije obraz v predpasnik — potegne zraven krilo — in zahlipa vanj. Iz izbe): Živine, Jezuskristus, živine...! Ne bom vam ga pojedla, ne bojte se...! (Skozi vrata.)

Župan (jo premeri): Skrij malo svoje bedre! Bi še rada mene? (**Mimika** spusti krilo. Iz izbe.) Ničvrednica, pfej! Mirne ure delaš svojemu sivolasemu očetu in Kreflovim za zahvalo, da vas redijo. (Se okrene k Ciglarju.) Taki ste, siromaki! Preobjedli ste se! Njen oče ste! Oče! Ali nimate nikakega ugleda več pri svoji družini? Naženite jo! Ali pa jo pretepite, da bo črna! Z vrvjo se ne polomijo kosti. Taka maža nikoli ne škodi. Naj bi bil jaz njen oče!

Poltek (se zahihitne): Hihi...

Župan (pogleda po Polteku, potlej Ciglarja): Napravil bi red! Ali — poznam vas — to ste taki ljudje! Bogat je, mogoče še pridemo kdaj do kočé, do kake krpe zemlje. Tam gori na Placarju ste si vsi podobni. Same sitnosti mi delate s tisto agrarno reformo: meni in grofu! Varujte se, da vam še tega ne vzamejo, kar smo vam dali! Nezadovoljnost nehvaležna!

(Mimikino jokanje umre v noči. Ciglar je zbežan; vleče ugaslo pipo; se hoče ves čas županovega govora opravičiti — prikimuje in odobrava —, vendar ne more priti do besede.)

Ciglar (ponižno): Gospod župan, motite se! Pretepel sem jo že, pisma smo ji sežigali, trgali, jih nosili h Kreflovim — Kreflovi vam lahko potrdijo —, zmerjamo jo... sami veste... Kaj naj še napravim? Križ je, verjemite mi, da je križ... Z agrarno reformo so pa tako same težave in plačila. Tudi jaz bi —

Župan: Bežite, bežite...! Izgubite se mi! Poglejte malo za vašo flenčo, da vam ne bo ušla!

Ciglar (leze iz izbe; se smehlja): Lahko noč, lahko noč! Vem, da ne mislite tako hudo. (Trše.) Ne jezite se! Tudi jaz pravim, da se mora tole nehati... Jutri torej lahko prideva s Polono...? Brez zamere. (Očide.)

Župan (odsekano): Lahko noč! (Stopi večkrat sem in tja po sobi.) Ničesar jim ne verjemite, prav ničesar! Dobro jih poznam! Táki so, kot sem povedal! Še laska jim, kočarjem, da nori za njihovo — gruntarski, celó študent! Poznam jih — zalego! Do grla sem jih že sit zaradi tiste njihove agrarne reforme. Sama potuha je to — ta agrarna reforma! Zemljo bi imeli — vsak tepec bi jo imel —, če bi jim mi orali, mi gnojili... Kje pa ima tak kočar plug, kje gnoj?

(Zunaj zakliče Ciglar nekajkrat jezno: Mimika... Ali nihče se ne oglasi.)

Liza (prikimuje): Saj je tako... Tako je, res!

Župan: In kaj imajo danes od tega? Stradajo na tistih krpah zemlje. In... in... ah! (Zamahne z roko.) Ni, da bi začenj! Tako, kot se danes gospodari, ah... (Se globoko oddahne in razgleda.) Onega še ni?

Milika (ki je ves čas kraj očeta strahoma sledila prizoru, se znova razgiblje): Janžek se bo pripeljal, Janžek...

Liza (jo odrine): Kdo je pa tebe kaj vprašal?

Jura (jo svareče pogleda in ji pokaže): Milika — tja k peči!

(Milika odide k peči in se šobi.)

Liza (ponudi županu stol): Sédi! Ni ga še, ne. Na! (Mu ponudi ročko.) Pij!

Jura (ki je med Lizinim in županovim izbruhom drežal poklapan na stolu, se vzdrami in začne vzbujati spomine; pijano; skraja bolj zase kakor za druge; od časa do časa ga pripovedovanje zajame): Janžek, moj Janžek, nocoj se bova videla... po dolgem, dolgem času se bova videla... Sneg je naletaval takrat... sneg do kolena... Kobilu sem napregal in vas naložil. Vas — kaj ne, Milika?

Župan: Ta si je napravil, kar si je napravil. H-h! Danes bi imel maturo za sabo, lahko bi bil na univerzi, bil bi gospod! — Kaj pa je zdaj? Kaj je le mislil? Tik pred maturo — pa se ukvarja s politiko?! Moji dragi, kdor ni danes samostojen, naj pusti politiko. Politika, naj bo še táka ali táka — politika je vedno umazana!

Liza (nekam ponosno): Naš ni nikomur nič prizadejal. Ljudi so pa vedno preganjali in zapirali.

Ž u p a n : Prizadejal — ha? Kdo pa pravi — prizadejal? V politiko se je mešal, ko se še ne bi smel. Ta pa je danes zamotana, prekleto zamotana... (Si prižge drugo cigaro.)

J u r a (meditira naprej): Zjutraj, moj Janžek, sem te še peljal v šolo... potlej pa, potlej... Mojega sina so gnali med bajoneti, v verigah, kakor zločinca... kakor gonimo mi živino... (Zaškriplje.)

(Otroci ga strahoma poslušajo; celó stric Janža preneha z luščenjem.)

L i z a : Nehaj! Kdo je lačen tvojega čvekanja?

J u r a : Koga? (Zaškriplje.) Moj Janžek... moj sin... (Zakrije obraz z rokami in zahlipa.)

Ž u p a n : Težko je, hudó je! Zakon je zakon! V šole je hodil — vedeti bi moral! Najprej bi naj gledal, da bi prišel do kruha. Kruh, moji dragi, je prva stvar. Kaj boste pa zdaj z njim? Oženite ga... Bogato... S Petkovo...

L i z a (ponosno): Do danes še ni pri Kreflovih nihče od lakote poginil. Tudi Janžek ne bo! Bog pomagaj, če se mu je tole pripetilo! Ni edini.

Ž u p a n (se malo umakne): No-dà! Tudi jaz nisem tako mislil. Ali sami morate vedeti, da ga niste dali zato v šole, da vam bo nazadnje obvisel doma. Moj Bog, zadaj je še cela kopica nedoraslih otrok! Na to ni pomislil, preden se je šel pogrezat v tiste homatije. Je križ, verjemite mi! Ne bi rekel, če ne bi vedel, kako težko je danes... Dolgovi...

L i z a : Še nihče mi ni pomagal rediti otrok — sama sem si jih skopala na noge — najmanj pa občina!

Ž u p a n (skomigne z rameni, kakor češ — ti si pač Kreflca): Zadnja leta se drži vaše hiše smola. (Juru.) V soboto, jutri zvečer je seja v posojilnici, Jura!

J u r a (pijano, zase): Križ nam je podrlo — osemdeset let je stal! Pred dvajsetimi leti, ko sem se oženil in popravil hram, sem dal novega Boga nanj — letos se je podrl! Babica so umrli... Še na smrtni postelji so ga klicali... Razjokali so se... (Joče.) Bog vam daj dobro, babica... meni niste ničesar hudega storili! Jaz tudi vam ne, kaj ne?

L i z a : Pusti mater pri miru, godlja!

J u r a : Tvoja mati so bili — ali midva sva se boljše razumela. Ti jih nisi trpela — zato raje molči!

L i z a : Ti molči, ki ne veš, kaj čvekaš!

Ž u p a n : E, pustite mater! Vsega so se rešili. Bog jim daj dobro!

J u r a : Vsega so se rešili... babica... Umrli so... Po veliki noči se je Ančka omožila — njivo smo ji dali... Na krčmo se je omožila, haha! Tri dni sé je pilo... Janžek je gledal skozi križe... Janžek, le komu si kaj napravil...? (Zaškriplje, joka.)

Ž u p a n : Tvoje škripanje ne bo odrešilo sveta! Ne pomaga nič! Za vse življenje je zaznamovan. Vem, kako smo delali s takimi pod Avstrijo, ko sem bil še postenkomanant pri žandarjih. Oblast je oblast! In moji dragi, kaj pa hočete, brez nje bi se vse končalo! Ljudje bi podivjali, kradli, morili... Zaletel se je...

L i z a : Dovolj je trpel. Če bi imel otroke, ne bi takih pridigal. (Užaljena.)

J u r a : K njemu sem se vozil... Shujšal je, shujšal... Drugače pa je bil dobre volje... V zemljo bi se pogreznil, razjokal bi se — on pa: Kmalu se bova videla, šla bova pit... Janžek, še nocoj bova pila. (Si obriše solze in seže po ročki.) Razjokala se bova...

Ž u p a n : Zaradi seje na posojilnici sem prišel. Tokrat bo težko. Saj veste, posojilnica je dolgo čakala. Kako bi se dalo napraviti zaradi Petkove, sem že povedal. Pri Petkovih so jurji na kupu. Zakaj se ne bi oženil. Sebe in vas bi rešil.

L i z a (iztrga možu ročko iz rok in jo postavi za sebe na okno): Razjokal se bo, dà, ko bo zagledal pijanega očeta! (Županu.) Kar se pa tiče grunta, smo si doslej sami gospodarili. Z mojim gruntom, ki sem ga jaz dobila od matere za doto, ne bo gospodarila posojilnica.

J u r a : Pij sama, Bog ti požegnaj! Posojilnica, Vilčnik, se pa naj ne boji!

Ž u p a n (zmigne z rameni): Saj, ko bi mene hotel kdaj kdo poslušati?

L i z a (vzdihne): Saj, vsega bi ne bilo, če ga ne bi ona dobila v roke. Prej ni nihče drugače mislil, kakor da bo šel za gospoda. Potlej pa je začel: da so Ciglarjevi tudi ljudje — moj Bog, kristjani smo, kdo pa trdi, da nismo? — da bi se morala vsa graščinska zemlja razdeliti med siromake in predvsem, da se je tej Ciglarjevi frki zgodila ne vem kakšna krivica, ker ni mogla naprej študirati; kakor da bi bilo zapisano, da morajo že kočarske postati gospoda! Knjige ji je dajal — na skrivaj. Prigovarjali smo mu — ali... Oh, Jezus!

Ž u p a n : Kar se pa nove maše tiče, je pri njem odpeta.

L i z a : Ona ga je ščuvala, njo bi morali zapreti. Ves ta čas mu je pisarila. Je ne bi mogli na kak način spraviti iz občine, kaj ni več pravice na svetu?

Ž u p a n : Iz občine? (Se važno presede. Tišina.) Težka stvar to, ko so k nam pristojni. Njega počakajmo. (Pogleda na uro.) Ne, to se mora nehati. Če bi Mimika... Ali posojilnica, posojilnica, dragi moji! Terja! Govoril sem z župnikom, precejšen glas imajo pri sejah. Počakali bi, če bi hotel on... Ah, to je težavno pri vas. (Prisluhne.) Zdaj, nekdo se pelje.

(Vsi se zganejo. Drdranje voza, konjski peket, na oknih bleščanje vozne svetilke.)

Ž u p a n : Doma je. (Si otresa cigaro.)

M i l i k a (skoči na zadnjo posteljo in odgrne rdečkasti zastor na oknu): Janžek je doma. (Poskoči po postelji.)

P o l t e k (za njo): Ne skači po postelji! (Jo vleče za krilo s postelje.)

M i l i k a (se ga otepa): Poltek! Mama!

J u r a (potegne robec iz žepa, si obriše oči in vstane): Janžek, učakal sem se, še te bom objel v domači hiši, hvala večnemu bogu! (Steza roke v objem; se pijano maje proti vratom.)

M i l i k a (skoči s postelje in se mota okoli matere): Janžek je doma. Mama, Janžek je doma! (L i z a jo odrine od se; se sploh ne meni za njo.)

(Milika povesi pogled, se potegne k peči in začne grizti rokav. Liza je razgovor preslišala. Gleda k vratom, kjer se zaslišijo v prikletu koraki. Vrata se odpro.)

Ž u p a n (Miliki): Se ga nič ne bojiš? Žandarji so ga v verigah gonili.

J u r a (razširi roke): Janžek, Janžek... Ho!

L i z i k a (si na pragu briše roke v predpasnik): Čakajte, zdi se mi, da se je pripeljal Franček — sam — brez Janžeka...! (Ostane na pragu.)

(V izbi se spogledajo. Jura se opoteče za korak nazaj.)

Ž u p a n (se prvi znajde): Sam? (Uradno.) Nemogoče! Ne verjamem, da bi nastale kakšne komplikacije... Nikjer ga ne morejo zadržati. Pisal je. On je vendar svoje odslužil!

J u r a (pade v letargijo; se ne more znajti): Janžeka? Janžeka ni?

S t r i c J a n ž a (se obrne od luščenja): A ga ni? (Nihče se ne zmeni zanj.) Pa je ostal kje zadaj.

(Milika preplašena iz ozadja; ne ve, kam bi se obrnila. Lizika gleda v vežo, kjer se zaslišijo počasni Frančekovi koraki.)

S t r i c J a n ž a : Saj gre.

L i z i k a (v vežo): Kje ga imaš?

F r a n č e k (močan 21-leten fant; pri hiši za hlapca; brez svoje volje; preplašen in malce nejevoljen med vrati, ko vidi poglede vseh na sebi): Ah...

L i z i k a : No, kje si ga izgubil?

F r a n č e k (gre molče mimo nje in postavi bič k peči; zagleda župana, sname klobuk): Dober večer. (Se nasloni na klop ob peči.)

Ž u p a n (vstane): Ga ni bilo?

(F r a n č e k jih zbegano gleda in hoče nekaj povedati.)

L i z a : Tak, za sveto božjo voljo, kaj se je zgodilo?

J u r a (se sesede pred mizo na stol): A ga ni, ga ni Janžeka?

S t r i c J a n ž a : Oh ti moj Jezus...!

M i l i k a (se privleče boječe po klopi kraj peči do Frančka in ga potegne za zimsko suknjo): Franček, Franček?

F r a n č e k (se je otresa): Kaj bi rada? (Oči mu plešejo od Lize na župana, od župana na Jura. Obotavljajoče zajeclja.) D-d-d-do A-anzekovega m-mosta... T-ttam... tam...

L i z a (ga preseka): Tak, si bil ž njim ali ne?

J u r a : A so ga znova zaprli, Janžeka?

Ž u p a n : Kaj je z Anzekovim mostom?

F r a n č e k : Do A-anzekovega mosta sva se peljala skupaj. Tam pa... t-ttam... (Ne more in ne more z besedo na dan.)

L i z a : Ali si ne upa domov?

Ž u p a n : Bal se bo? Ha!

J u r a : Janžek, zakaj te ni? Kaj sem ti storil?

F r a n č e k : S-saj bo prišel... Z-z-zadaj je-je-je ostal.

Ž u p a n (nekaj zasluti): Zakaj? Povej!

F r a n č e k (se sreča z županovimi očmi): Saj, saj bi se pripeljal, č-č-če ne bi o-o-o-

Ž u p a n : Ona!

L i z a : Mimika?

(Razburjenje, da sprva niti ne poslušajo Frančekovega pripovedovanja.
Lizika se nasmehne, obrne in odide.)

F r a n č e k (pripovedujoče): Pripeljeva se do A-anzekovega mosta... peljava se proti m-mostu... Ne-nekdo stoji kraj grmovja — kobila bi se skoraj ustrašila — ali Jan-janžek jo je že prijel za vajeti in ustavil. Skočil je z voza... O-o-ona mu je prišla naproti. Čakal sem... čakal...

Ž u p a n : Koga si čakal?

F r a n č e k : R-rekel sem mu, naj jo pusti... n-n-naj gre na voz... d-d-đa se bom odpeljal...

L i z a : Tak, prekleta, ne dá miru!

J u r a (zagrebe roke pod klobukom v lase): Kaj? Kaj? Sina mi je speljala? Meni, očetu?! Z mano (se udari po prsih.) se ne bodo igrali. Koča je moja, sin je moj... Janžek je moj! (Zaškriplje.)

L i z a : Tak, mati je zadnja! Kaj si le misli, da je to napravila? (Proti županu.) Ali je še pravica na svetu, da se to dopusti? Ona, ona je vsega kriva!

Ž u p a n (z nasmeškom): Vedel sem, zakaj sem rekel staremu, naj pogleda za njo. Poznam jaz te bajtarje, predobro jih poznam! Ali — tu se mora nekaj ukreniti! Že zaradi Petkove.

L i z a : Zarana jih izmečem iz koče!

J u r a (sklepa žalosten roke pred Frančekom): Franček, Franček, kam ga je vlekla? Zakaj mu nisi rekel, naj pride domov? Da ga čakamo, bi mu razložil. Ne bo prišel k svojemu očetu? (Pokima Lizi.) Zarana, čakajte, hudiči! (Škriplje.) Ne boste me uničili s sinom, ne!

L i z a : Kaj boš kričal. Prej bi zinil katero. Zato pa je pri nas tako, ko se samo pijančuje... Vse leze narazen.

Ž u p a n : Ne vihraj zdaj! Uredilo se bo. (Hodi.) To pa je že malo preveč! Da bi jih iz občine, si rekla?

L i z a : Rekla sem, pa me ni nihče poslušal! Zdaj vidite?!

Ž u p a n (postoji): Tako bi se dalo napraviti... Saj ona je vendar politično nezanesljiva... Ali... ali... ali... Ali tudi on bi moral misliti svoje... imeti pamet.

L i z a : Zato pa rečem: ženska je več kakor hudič! Obesila se je nanj... Tak, nasproti mu je šla? Še pri Petkovi ga bo odjedla!

J u r a (pijano): Moj Janžek, moj Janžek, kaj si mi storil? (Se razjoče.)

M i l i k a (vpraša tiho in boječe Polteka): Poltek, ne bo Janžeka?

P o l t e k (pogleda po starejših): Ti pa tiho! Kaj te briga!

S t r i c J a n ž a (pri luščenju): Oh, ti moj Jezus! (Vzdihne.)

Ž u p a n (séde): Pri vas je pa letos smola za smolo. Človek se več ne spozna... (Maje z glavo.) Z Ančkino možitvijo ste se do kraja zadolžili... Če fanta ne sreča pamet... Za kmetijo se bojim...

L i z a (jokavo, pogledujoč moža): Oh, saj pri nas tudi ne more biti drugače! Tak oče! Pije, vse otroke mi je spreklel... Kje morejo biti srečni, če je kletev namesto očetovega blagoslova? (Histerično.) Ti, samo ti si vsega kriv...! Ali mojega grunta ne boš zapravil!

J u r a (se dvigne): Mama, mama, ne žali Boga! Le kaj sem storil jaz otročkom? Milika, Poltek, sta slišala, kaj pravi mama? A sem vama napravil kdaj kaj žalega? Še Trezika me ima rada. Kaj ne, Trezika?

(Otrokom je nerodno; obračajo se od njega.)

L i z a: Kjer je pijanec pri hiši, tam ni božjega blagoslova!

J u r a (zanosno): Strela z jasnega neba naj trešči vame, če sem otrokom kaj zapravil, če jim dajem slab vzgled! Če bodo le vsi še tako kakor je njihov oče — ne bo jim sile!

Ž u p a n (zmigne z rameni; zase): Na posojilnico pozabljate, dragi moji.

L i z i k a (odpre sredi Jurovega zaklinjanja vrata; z dojačo v rokah; zaskrbljena): A ste oglušeli? Me nihče ne sliši? Matjašič hrope in ne dá glasu od sebe... Tresla sem ga... Stekleno gleda, da me je strah... (Se strese.) Če nima mrzlice...?

Ž u p a n (proti Juru in Lizi): A vam je zbolel? Naj še umre. Pogreb, krsta, stroški... Ah, saj pravim, s siromaki ima občina same križe!

L i z i k a (se obrne): Tako ga ne morete pustiti. (Malomarno iz izbe.) Povedala sem vam... Nič več ne govori...

Ž u p a n (za njo — mirno, brez najmanjšega razburjenja): Ga ni škoda! Samo škodo je delal po svetu. Stopetdeset dinarjev je požrl vsak mesec občini. Že davno bi ga moralo pobrati. Kaj, še cenitve ne bo za njim... Haha...

L i z a (vstane in pomigne Frančeku): Franček, pridi v kuhinjo! (Pobere skledo na tleh in odide. — **F r a n č e k** za njo.)

J u r a: Naj crkne! Tudi oče ni bil kaj prida! V hiralnico bi ga morali poslati, je začel govoriti... Haha...

Ž u p a n: V hiralnico? Kdo mu je le natvezil to hiralnico?

J u r a: Knap!

Ž u p a n: Ni še tako slab, da ne bi prijel za kako delo! V hiralnici bi vsaka stara baba lenarila! Strela božja — vse svoje življenje se je potikal po svetu — po Avstriji ga je nosil vrag! — na stara leta ga pa naj občina redi?! (Hodi razburjen po izbi.)

J u r a (ki je že med županovim govorom nagnil ročko in pil v velikih požirkih — Lize ni več v hiši —, ponudi še županu): Ná, pij raje! Kaj bi se jezil? Z Matjašičem si nismo ničesar pripravili, Matjašič nas ne bo spravil na nič! Beži, beži... Pij!

Ž u p a n: Ali mene razburja! Ko ni za nikako delo več, se ti privleče na občino — prej ni bilo ne duha ne sluha po njem — in same sitnosti so z njim!

J u r a: Kaj pa je iskal pri tebi? Ga nisi nagnal? Haha...

Ž u p a n: O, imela sva šolo! Počakaj! (Pije. Zniža glas.) Bil sem utrujen — prejšnji večer smo imeli v mestu neko zaupno sejo. E, da moram biti povsod zraven! Ali sva se dajala z glavarjem?! No, pa pride ta pritepenec in me vrže iz postelje! (Oponaša zategnjeni in proseči Matjašičev glas.) ,Gospod župan, naj ne zamerijo, da sem prišel v nedeljo, druge dneve je delo. Saj veste, kako je na kmetiji... Toliko da ni počepnil pred mano. (P o l t e k se zahihita.) ,Gospod, komaj se vlačim

po nogah, za nobeno delo nisem več, v hiralnico me dajte! Pri Kreflovih je delo. Kdo ima čas za siromaka?’

J u r a : A, tole ti je prišel pripovedovat? Ha, ha ...

Ž u p a n (Juru in Janžu): Moji dragi, kje ima danes občina denar za hiralnico?!

J u r a : A si ga poslušal?

Ž u p a n : O, le počakaj! Tudi midva sva šla. Ali — obleko bi mu že lahko dali.

J u r a (se razburi): Zakaj pa se je potikal po svetu? Tak šolar (pokaže na Polteka) sem bil, ko je odšel iz občine. Dedek, oče, Bog jim daj dobro, so ga vzeli za hlapca, ko so mu starši vse zapravili — mislite, da se je držal kruha? Nesel ga je vrag. Zdaj, ko je zgaran, je našel nazaj, in občina ga rédi! Ajdi!

S t r i c J a n ž a (vzdihne): Oh, ti moj Jezus ...!

J u r a : Stric, stric, pridite bliže! (Pije in mu ponuja ročko.)

(S t r i c vstane in pije; roka se mu potresa.)

Ž u p a n (strese pepel s cigare): Mu je res, kakor je rekla Lizika?

J u r a : Beži, beži... Preobjedel se je...

Ž u p a n : Že dolgo poležava?

(L i z a pride počasi v izbo; zadržuje razburjenje.)

J u r a : Kje? Odkar je začelo pršeti. Zbal se je, da bi se raztopil na dežju. Čakaj, naj se le kuja! Dokler ne delaš, tako dolgo ne dobiš jesti! Bova videla, kdo bo prvi nehal? A, ga bom že izučil ...!

L i z a (séde k peči in čaka na primeren trenutek; nekaj je prinesla v mislih): Moj Bog, ali naj pustim izmaknjeno repo na njivi, delavce pa naj gledam doma? Naj zapade sneg, pa smo ob repo. Kaj se mu je pa zgodilo takega? Nič se mu ni zgodilo! Malo ga je oškropilo, pa je hotel suho obleko, suho perilo. Še deda naj strežem, ha? Kje imam čas? In srajco —! Jo naj s sebe slečem in mu jo dam? (Začudeno.) Na, veste, da ni šel več na njivo! Zavlekel se je v hlev. Nikamor več se ne gane. Na, kaj takega pa še ne!

J u r a (se zakrohoče): Moj dragi Matjašič, jedel in ležal bi vsak! Haha ...

Ž u p a n : Táki so! Potlej se pa naj še človek poteguje za nje? Ali je vaš neumen! E, ga bo že srečala pamet! (Pogleda Lizo.)

L i z a (spregleda županov pogled): Kaj sem hotela reči? Franček ga je hotel — Janžeka — po vsej sili spraviti na voz. Veste, kaj mu je rekel? ‚Naj se Krefli sami vozijo, če se ne smejo tisti, ki delajo pri njih!‘

Ž u p a n : Naj se Krefli sami vozijo?

L i z a : Komaj sem izvlekla iz Frančeka.

Ž u p a n : Naj se Krefli sami vozijo?

J u r a : Janžek je to rekel? Janžek?

L i z a : Kristus, kaj naj... Ah, pri nas... Tak oče! Pije... preklinja...

Ž u p a n : Naj se Krefli sami vozijo...

J u r a : Ali mama? Janžek? Janžek? (Zleze na stolu vase.)

S t r i c J a n ž a : Oh ti moj Jezus!

(Molk, prepadenost, stric Janža lušči... Na okno potrka. Vsi se zganejo, pogledajo proti oknu in se spogledajo.)

Liza (zakliče nestrpno v priklet): Lizika! Lizika! Kdo je zaklenil?

Lizikin glas (iz kuhinje, nejevoljen): Kaj hočete?

Liza: Si ti zaklenila?

(Zunaj se stresejo prikletna vrata.)

Župan: Odkleni že nekdo!

Lizikin glas: Da, počakajte, no! (Čez čas odklepanje.)

Stric Janža: Da je le prišel...

Jura (sam sebi): Janžek, moj Janžek...

(Ivanovi koraki.)

Milika (skoči s klopi in odpre vrata): Janžek je. (Pogleda vesela po starejših.)

Ivan Krefl (bivši osmošolec. V zimskem plašču, s pletenim kovčgom. Gre preko izbe v svojo sobico. Stricu): Dober večer, stric! Še živite? (Pogleda bežno po ostalih, kakor da mu je malo neprijetno, ker ga čakajo, in še župan.)

Župan (kakor bi bil pozdrav namenjen njemu): Bog daj!

Stric Janža: Bog daj! Malo se še držim, malo... Oh...

Jura (vstane in se zamaje; razširja roke; pijano): Janžek, Janžek, da si le prišel...

Ivan (v sobico. Vrne se brez plašča in kovčega. Poboža Treziko, ki stoji pri peči ob njegovih vratih; narejeno): Katera si pa ti? Ti nisi Kreflova, kaj? In Milika? (Poboža še njo.)

Liza: Ah, občinska je... Nezakonska... Tako jo imamo pri hiši...

Ivan (se skloni k Miliki, ki se mu boječe — malo jo je sram, ker jo je božal — odteguje): Milika, se še kaj spominjaš, kako sva hodila skupaj v šolo?

Jura (znova razširi roke, se zamaje proti Ivanu — v očeh solze — in ga objame): Janžek, Janžek, da te le vidim pod domačo streho... da sem se te le čakal... (Se razjoče.) Kako, kako se ti je godilo...? Ubogi otrok! Uh...

Liza (Ivanu): Ne vidiš, da je pijan? Suni ga...

Jura (ga izpusti iz objema): Oh ti moj sin, kaj ne, ti mi ne boš ničesar očital... mi nisi nikoli ničesar očital... Mamu poznaš... Rada se prepira.

Liza: Že davno bi šlo vse po vodi, če se ne bi!

Ivan: Nič, oče, nič ni. Pijte! Zaradi mene... Samo prepirajte se nikar! (Gre čez sobo in se nasloni na kredenco. Županu.) Vi ste pri nas?

Župan (malce prepaden): Pri vas, dá!

Ivan: Ste me prišli gledat? Ali prisluškovat? (V izzivanju je precej tragike človeka, ki je sam med Krefli.)

Župan (ta nepričakovani napad ga zbega): Koga... Čemu bi prisluškoval?

Ivan: So kraji, kjer radi marsikaj zvedo! In vi ste bili c. kr. stražmajster... Ali Avstrija — tista Avstrija, ki je slonela na vaših bajonetih — je vkljub temu propadla!

Ž u p a n : Kako ... Kaj misliš povedati s temi bajoneti ... z Avstrijo? Raje misli na vašo kmetijo, da ne boš gledal, čez nekaj dni že ...

I v a n : O, saj vemo pri nas, da ste predsednik posojilnice! Ali jaz nisem prišel domov, da bi se tepel z vami radi kmetij. Ko so me odgnali, sem bil še otrok.

J u r a (vpade): Janžek, pusti tole ... ! Nihče ne misli na to ...

I v a n (se ne zmeni zanj): Pri premetavanju ste bili zraven. Izvedel sem, da ste se obregali zaradi časnikov in revij, ki ste jih našli na mizi. Kaj, študent bi se smel brigati samo za formule in slovarje?!

Ž u p a n : Ti si vendar študent ... Prvo je kruh, sem mislil. A danes vaša kmetija, ki je na koncu ...

I v a n (cinično in bolestno): To je tisti kruh, ki ga imate vi v rokah. (Se okrene od njega.)

Ž u p a n : No da ... Ali moj Bog — kaj bo pa zdaj s študijem? Kaj boš doma?

(Ves prepirljiv se odigra v nekaj trenutkih, popolnoma nepričakovano, da Liza in Jura niti ne moreta in niti ne vesta, kako bi posegla vmes, da se niti župan ne znajde. Lizi morda celo laska, da njen sin napada župana.)

J u r a (k Ivanu): Janžek, Janžek, zdaj si doma ... Pusti ... Kaj bi se prepirali? Janžek ...

L i z a (Ivanu): Nič ne reci, Janžek, pri nas še ni nihče crknil, nihče!

Ž u p a n (vzdihne): Moj Bog ... (Lizi.) Če ti tako misliš ... ? A posojilnica ne bo čakala.

I v a n : Posojilnica — kaj pa hoče ta rešiti? Dovolj sem izvedel ...

L i z a (vpade): Kje? (Ivan jo presliši.)

J u r a : Janžek, babice ni več ...

I v a n (pikro): O Jožefovem so se rešili vsega hudega — aprila ste pa plesali.

L i z a : Ančka je prišla na krčmo, dà! Kaj smo pa hoteli. Doma vas je še tako dovolj.

J u r a : Janžek, vsi smo mislili náte na gostiji. Pili smo na tvoje zdravje in jokali ... (Zajoče.) Taka gostija ... uh ...

L i z a : Srečna je, da se je rešila doma. Na krčmi ji ne bo sile. Ne bo ji treba trdo delati.

I v a n : Na krčmo je prišla ... in ne bo ji treba delati ... ?

L i z a : A se naj na kočarsko obesi?

Ž u p a n : Do sedaj je bilo pač tako, da je vzel gruntarski gruntarsko, da se je obesil kočar na kočarsko.

I v a n (razburjen): Kako mislite? Ne bi govorili naravnost?

Ž u p a n : Ti si vendar študent, inteligent, gruntarski, Kreflov! (Jezno.) In to sem hotel reči, da bo šlo vse k vragu, če se tega ne zaveš!

J u r a (strožje): Janžek, Kreflov si! Janžek, ne pozabi!

Ž u p a n : Saj se onemogočiš!

L i z a : Kaj razumeš ti te stvari? Kako se boš pa živel? Smo te zato dali študirat? Smejala se ti bo.

I v a n (ki se s težavo zbere): Meni se bo ... Ona? Onemogočil se bom? Preveč ... preveč ...

L i z a : Ona — frka!

Ž u p a n : Vsa občina se lahko smeji...

I v a n : Kaj hočete s tem — zdaj? Na tak način — nocoj? Komaj sem se vrnil...

J u r a (proseče, pijano): Janžek, pusti... pusti... (Seže po ročki.) Tu je ročka, pijva!

I v a n (obrnjen od njih): Ali mislite, da sem vaša krava, da sem napródaj?

Ž u p a n : Kaj pa grunt? Posojilnica? Ti veš, kako je. Samo bogata ženitev bi vas še rešila, kaj bi si zakrivali oči...

(Iz hleva jezen, obupen Lizikin krik.)

L i z i k i n g l a s : Mati! Mati!

F r a n č e k o v g l a s : Halo! Luč! Prinesite luč! Hitro!

(Vsi se zazrejo preplašeni proti oknu in vratom.)

I v a n : Kaj je? Kaj se je zgodilo?

Ž u p a n (pogleda Lizo, Jura): Matjašič?

J u r a (zamahne z roko): Beži, beži... Ni ga škoda...

F r a n č e k (preplašen, med vrati): Matjašič... Ma-matjašič... Hitro... luč... hitro...! Ne-ne-nekako m-m-mmrzel je...

I v a n (skoči proti izhodu, se med vrati nenadoma obrne, da ne more nihče skozi, in izbruhne): Seveda — vi, vi, vi se ne boste onemogočili, vam se ne bo nihče smejal?! Vi, vi, vi — (Ne najde izraza. Frančeku.) Kje leži? Kje leži?

F r a n č e k : V-v hlevu... za teleti... (Proti Lizi.) Dajte že luč!

L i z a (zmedena): Jezuskristus z otrokom! (Snema svetilko.)

Ž u p a n : Naj se Krefli sami vozijo! (Odide za Lizo iz izbe.)

M i l i k a (za materjo): Mama, mama, kam nesete luč?! Mene je strah! (Skoči pri peči na klop.)

P o l t e k (proseče, cmeravo): Mama, mama!

J u r a : Janžek, Janžek? (Vstane, nagne ročko in pije. Se vleče skozi izbo; majavo in pijano.) Janžek, zakaj me ne poslušáš? Ah... oh... Uničili me bodo... uničili...! (Z rokami v lase.) Najprej Ančka, zdaj ta — moj Janžek! Matjašič, ha, ti se boš vsemu ognil, se vsega rešil... Nič ne reci, kmalu bom prišel za tabo. Ha! Matjašič... (Zaškriplje; zadnje govori že v veži.)

(Otroci se stisnejo v kot pri peči. T r e z i k a zajoče. — Zunaj svetlikanje na oknih.)

M i l i k a : Luč, luč!

S t r i c J a n ž a : Oh ti moj Jezus! (Vstane in miri otroke.) Bog, ti se usmili siromaka, Krefli se ga ne bodo! Bog, varuj nas vsega hudega, nesreče... Nič se ne bojte! Počakajte! Nikar ne tulite! Tam — v kamri nekje — imam svečo. (Odštorklja v Ivanovo sobico. Tema je precejšnja, da se komaj opazi njegova sključena postava v dolgem oguljenem plašču. Precej časa stika za vžigalicami. Sliši se šumotanje ličja, njegovo neprestano vzdihovanje.) Moj Bog, ali jih ne bom našel? Kam pa sem jih vtaknil? Kristus, ni lepo, ni prav, kar so napravili z njim. Saj ni mogel več na njivo... Bolan je že bil, ko je prišel k hiši. Bolnega siromaka

pošiljajo v ta ledeni jesenski dež. Bog jim odpusti...! — No, kje pa so? Hvala Bogu — jih že imam...

Otroci (ga kličejo): Stric?! — Kje ste, stric?! — Strah nas je!

Stric Janža: Že grem. — Z vsemi delajo tako. Babico so spravili, zdaj bodo Matjašiča, potlej, potlej bodo pa mene... Nesrečni ljudje! Da bi me le rešil — o ti moj Bog! — tega pekla! Ne zameri mi te želje, Gospod! (Pride v izbo.)

Otroci (nestrpno): Stric, luč! — Luč! — Luč!

Stric Janža: Potrpite malo! (Nažiga s tresočo roko svečo. Plamen razsvetli zbegane in splasene otroške obraze. Stric pritrja svečo na klop pred otroke in ves čas govori.) Ti blažena Marija, Jezus Nazarenski, križ je... težko je pri tej hiši... Kaj me je le premotilo, da sem jim dal grunt? Nič, nič jim ne bo pomagalo. Kam lezejo...? Jutri bom še sam brez strehe. Oh, ti moj Jezus!

(Otroci se stiskajo boječe, kakor bi povsod videli strahove. Trezika se joče. Na dvorišču nerazločno govorjenje in prepiranje. Svetlikanje.)

Stric Janža: Mirni ostanite, mirni! Jezusmarija...! (Séde na stol in ves čas mrmra, kakor da bi molil.)

Milika (čez čas): Poltek, ali je Matjašič crknil?

Poltek: Kaj pa Matjašič? (Trezika močneje zajoče.) Kaj se cmeriš? Ti boš tudi crknila. Občina plačuje za tabo kakor za Matjašičem. Mi te imamo v reji. (Jo potegne za lase. Trezika zavrešči.)

Stric Janža (ki jih je preslišal): Poltek, pusti Treziko!

Poltek: Občinska je!

Stric Janža (svareče): Molči! Kaj veš, kaj še tebe čaka!

Poltek (se postrani smeji stricu): Vam bi naj bil tiho? Hihi...

(Stric Janža ga je preslišal. Molk. šumotanje fižolinja in stričevo vzdihovanje. Zunaj govorjenje. Ivanov glas, ki kliče Matjašiča...)

Milika: Kaj je Janžek tam jedel?

Poltek: Kruh, črn kruh, vodo... prežganko.

Milika: Jaz že ne bi šla tja! (Se zgrozi.)

Trezika: Jaz tudi ne!

Poltek: Kdo pa gre sam rad? Neumni sta! Po tebe pridejo in te odženejo! Se ne spominjaš, kako so napravili iz Janžekom?

Milika: Skrila bi se.

Poltek: Najdejo te!

Milika: Ali jaz bi se tako skrila, da me ne bi našli!

Poltek: Vsakega najdejo.

Milika: Vsakega? (Molk.) Bežala bi!

Poltek: Ustrelili bi te!

Milika: Ustrelili?

Trezika: Da bi bila mrtva? Da bi me pokopali?

Stric Janža: Mrtva bi bila, da. Pokopali bi te kot so babico, kot bodo Matjašiča. Oh, ti moj Jezus!

Poltek (dregne Treziko): Crknila bi, hihi...

Milika: Stric, slišite, stric?! Zakaj streljajo? (Misli.) Našega Janžeka bi ustrelili? (Se zgrozi.) Mama, mama...!

Stric Janža: Ne kriči! Zakaj? Ker se ne sme bežati.

Milika: Krava pa beži.

Stric Janža: Človek ne sme!

Trezika: Zakaj ne sme?

Stric Janža: Oh ti moj Bog, ker so postave take!

(Molk. Bleščanje na oknih. Presekano govorjenje. Prepiranje. Otroci se še tesneje stisnejo.)

Milika: Kdo pa je postavil take postave? Bog?

Poltek: Ali si nora? Ljudje sami!

Milika: Kakšni so tisti ljudje?

Trezika: Imajo otroke?

Poltek: Obedve sta nori!

(Molk.)

Stric Janža (zase): Nespovedan je... Da bi šli vsaj po gospoda! Se bo spomnil kateri ali ne? Po gospoda bi mu že morali iti... (Vzdihne.)

Milika: Poltek, ali je bil Janžek sam zaprt?

Poltek: Sam!

Trezika in Milika: Čisto sam?

Poltek: Čisto sam!

Stric Janža: Dosti je pretrpel... Za takimi železnimi križi so ga imeli, za takimi ozkimi okni, kakor so na grajskih ječah.

Milika: Jaz bi se vso noč drla.

Trezika: Jaz tudi!

Poltek: Če bi kaj pomagalo!

(Otroci se zgrozijo.)

Stric Janža (vstane in hoče iz izbe): Po gospoda naj pošljejo... Da ne bi zamudili?

Otroci (zavpijejo): Stric, kam greste? — Nikamor ne hodite! (Zunaj narašča prepir. Čuje se: »Matjašič«, »zdravnik«, »občina«, »hiralnica«, »bolnica«, »denar...«)

Stric Janža (otrokom): Ostanite mirni. Nikamor ne grem. (Odpre okno nad zadnjo posteljo.)

Ivanov glas (udari v izbo): Zakaj niste poslali po zdravnika? Tako, tako pustiti človeka, da vam umre v hlevu?! Prosim vas? Da crkne!

Stric Janža (zavpije hreščeče skozi okno): Po gospoda pošljite! Po gospoda!

Jurov glas (pijan): Temu boljše viku? Haha... (Krohota.)

Županov glas: Si ga že nesejo! Oni — hehe...

Stric Janža (k otrokom. Trese se, da mu čeljusti šklepečejo): Molimo, molimo... Bog se ga usmili, Krefli se ga niso. Bog se usmili njegove duše. Oče naš, kateri si v nebesih...

Poltek (strašno zavpije): Smrt!

Otroci (zavpijejo): Stric! — Stric! — Mama! — Ata! (Nekdo podre svečo. Še vse strahotnejši krik.)

Ivanov glas (močan): Ljudje, prosim vas, ali ste to ljudje?

Stric Janža: ... reši nas vsega hudega...

(Tema.)

Z a s t o r